
 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2023-1-97-102>

 <https://orcid.org/0000-0003-2553-8598>

МАРТИНЮК Анатолій Кирилович

доктор педагогічних наук, професор катедри мистецьких дисциплін і методик навчання,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
e-mail: mart_ak@ukr.net

УДК 378:7.071.2:78.087.68.03]:78:37(091)(045)

ПЕРІОДИЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВОЇ ШКОЛИ В КОНТЕКСТІ ІСТОРІЇ МУЗИЧНО-ОСВІТНІХ ПРОЦЕСІВ

Визначено, що українська диригентсько-хорова школа історично формувалася в контексті розвитку національної музичної культури, мистецької, зокрема музичної, освіти як парадигм духовності української нації, її світогляду і ментальності – художньої та педагогічної.

Проаналізовано авторські історичні періодизації музично-педагогічної освіти, орієнтовані на інтерпретацію національної історії в аспекті осмислення ролі музики як засобу навчання та виховання, проілюстровані потужною панорамою історичних мистецько-освітніх фактів.

Методологія дослідження має своїм підґрунтям системний, історичний та культурологічний підходи.

Обґрунтовано авторську періодизацію формування диригентсько-хорової школи в контексті історії музично-освітніх процесів у якій виділено два періоди: перший – становлення диригентсько-хорової школи в Україні (початковий етап, X – XVIII ст.; кумулятивний етап, кінець XVIII ст. – до початку XX ст.), другий – розвиток сучасної диригентсько-хорової школи в Україні (каталізаційний етап, 1910–1950 рр., зрілий етап, 1960–2020 рр.). Доведено, що перший період (X–початок XX ст.) характеризується зародженням української диригентсько-хорової школи, зростанням духовно-формуючого впливу на суспільство хорового мистецтва і освіти, накопиченням основних рис феномена. Проаналізовано другий період (1910–2020 рр.), який характеризується активізацією творчих, педагогічних здобутків діячів хорової культури і педагогіки. Виокремлено каталізаційний етап (1910–1950 рр.), на якому відбувається прискорення процесів національного культуротворення, централізації системи національної музичної освіти. Проаналізовано зрілий етап (1960–2020 рр.), якому притаманні процеси дерусифікації, національної самоідентифікації, регіоналізації, європеїзації.

Ключові слова: диригентсько-хорова школа; музична освіта; історична періодизація; національна самобутність; педагогічна парадигма.

Постановка проблеми. Українська диригентсько-хорова школа історично формувалася в контексті розвитку національної музичної культури та мистецької, зокрема музичної, освіти як парадигм духовності української нації, її світогляду і ментальності – художньої та педагогічної. На синхронію та взаємозв'язок розвитку куль-

тури (мистецтва) і освіти вказують українські та зарубіжні дослідники, зокрема, вбачають перетворення людини, її можливостей у зв'язку з типом культури, в якому вона існує [1, с. 51], відображення в освіті духовних цінностей культури минулого і сучасності [2, с. 197] тощо. Українська диригентсько-хорова школа є презентантом світу високого мистецтва, яке здійснює потужний вплив на людину, що його сприймає. Досконалість художньої форми, засобів виразності твору, «сприйняття ціннісних орієнтацій автора й прийняття їх як власних, особистісних, ... є “ефектом очищення, гармонізації, перетворення, висвітлення” особистості під впливом мистецтва» [3, с. 3]. Отже, історичний розвиток мистецтва хорового диригування здійснював суттєвий вплив на мистецьку освіту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню історичного розвитку мистецької освіти в Україні присвячували свою увагу С. Горбенко, Н. Гуральник, О. Михайличенко, О. Олексюк, О. Отич, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, Т. Танько, В. Черкасов, Н. Філіпчук та ін., однак свою увагу до формування диригентсько-хорового школотворення в цьому контексті науковці не приділяли.

Мета статті – обґрунтування періодизації української диригентсько-хорової школи в контексті історії музично-освітніх процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження Проблемі стадіальності становлення музично-педагогічної освіти присвячує своє дослідження Г. Ніколаї [4], застосовуючи принцип історизму як єдність минулого, теперішнього і майбутнього, що дозволяє виявити минуле та майбутнє у сучасному, прогнозувати шляхи розвитку феномена, що вивчається.

Для нашого дослідження є цінним погляд авторки на історію музично-педагогічної освіти як систему з регіональним змістом, зокрема, історичними контекстами явища дослідниця розглядає спільне з Річчю Посполитою (Литва, Польща), Росією та Австро-Угорщиною (Галичиною,

Буковиною, Закарпаттям) минуле [4, с. 162]. Ми розуміємо освітні процеси як основу формування системності диригентсько-хорової школи й застосовуємо регіональний підхід у вивченні традицій диригентсько-хорових шкіл для усвідомлення цілісності феномена.

Аналіз відомостей про періоди розвитку музичної освіти в інтерпретації Г. Ніколаї дозволяє нам застосувати ретроспективний метод для осмислення процесу формування диригентсько-хорової школи та створення її періодизації. На початковому, конфесійно-музичному етапі – з кінця XI – до кінця XVIII ст. під час розвитку шкільництва під патронатом інституту церкви увиразнюється процес акумуляції гуманістичних цінностей, формуються методичні погляди на музичну підготовку, що впливає на інтенсифікацію інституційного прошарку музично-педагогічної культури і освіти, призводить до розширення типів професійних навчальних закладів, як-от, музичних бурс [4, с. 166].

Історичною ілюстрацією подання цього етапу є відомості: про постійну зміну конфігурацій геополітичних об'єднань, єзуїтське шкільництво як виток музично-педагогічної освіти в середньовічній Україні, практичну мету навчання співу, організацію навчання в музичних бурсах при єзуїтських Домах-колегіях і при монастирях інших орденів, “острозький наспів”; братські школи з пануванням хорового співу, які з'являються наприкінці XVI ст.; Контрреформацію і музичне оформлення у греко-католицькому обряді, впливи української та польської музичної педагогіки на початку XVII ст.; регіональні музично-освітні процеси у Закарпатті, Наддніпрянській Україні; діяльності Києво-Могилянської колегії (Академії), Боромлянської школи «самогласного» співу, Харківського та Переяславського колегіумів тощо. На наш погляд, в цих відомостях відображені певні регулятивні механізми органічної творчої взаємодії суб'єктів, формування релігійно-спрямованих музично-освітніх цінностей, вплив, через музичні образи духовного змісту і виконавські практики, на індивідуальну та суспільну свідомість, що є виразною ознакою становлення диригентсько-хорової школи.

На секуляризаційно-освітньому – з кінця XVIII – до початку XX ст. етапі артикулюється процес розбудови системи української університетської освіти та навчання у світських вчительських семінаріях, зростає просвітництво, створено міністерства освіти у Російській та Габсбурзькій імперіях, що диференційно відбивається на змісті

системи музичної, і відповідно, диригентсько-хорової підготовки. Історичною ілюстрацією вивчення цього етапу є відомості про музично-педагогічну підготовку вчителів в Україні: організацію системи освіти, правовстановлювальні статuti, спеціальні жіночі навчальні заклади, Глухівський вчительський інститут, нові осередки педагогічної освіти – педагогічні курси, вищі школи педагогічного спрямування, теоретичні і методичні праці С. Миропольського («Музична грамота для всіх», «Стислий підручник і метод викладання за нотами», «Навчання співів у народній школі») та ін., музично-просвітницьку діяльність Імператорського Російського музичного товариства (ІРМТ), відкриття консерваторій у Києві (1913), Одесі (1913), Харкові (1917), низку приватних музичних шкіл (М.Тутковського в Києві, Г. Нейгауза у Катеринославі, П. Столярського в Одесі, Т. Ганицького у Кам'янець-Подільському, Музично-драматичної школа М. Лисенка в Києві). Розвищеною є мережа музичних училищ по містах України [4, с. 179]. Зазначимо, що отримання вихованцями музичної освіти у таких закладах передбачало виконавську і педагогічну кваліфікації, що є важливою ознакою української диригентсько-хорової школи до сьогодні і відобразилося у змісті її компонентно-критеріальної структури. Наведене інституційне зміцнення системи музичної освіти в Україні на початку XX століття мотивувало в нашому дослідженні його нижню хронологічну межу.

Становлення і розвиток вітчизняної музичної освіти в історичному ракурсі потужно досліджені В. Черкасовим [5]. Періодизація, розроблена дослідником, на відміну від попередньої, не містить нумерації періодів, однак так само спрямована на інтерпретацію національної історії в аспекті осмислення музичного навчання та виховання, ілюстрацію великої панорами історичних мистецько-освітніх фактів. Акцентовуємо увагу на інформації, присвяченій формуванню диригентсько-хорової школи та його укоріненню в структурі духовного життя та музичної свідомості суспільства різних історичних періодів.

Епоха Середньовіччя в Європі характеризується панівним впливом на життя суспільства інституту церкви, отже, визначає щільний зв'язок творчості композиторів і виконавців з діяльністю монастирів і храмів [5, с. 21] (персоналістичний вимір школи, композиторська та виконавська традиції). Важливими подіями культури часу є поступове збагачення змісту музики, системи засобів виразності, музичної теорії

(трактат Гвідо Аретинського «Короткий виклад науки про музичне мистецтво»). Відбувається формування нових жанрів, у тому числі, вокально-хорових, які збагачують систему церковного одноголосся. Система музичної освіти орієнтована на хоролий спів, на основі григоріанського хоралу, як основний засіб естетичного виховання молоді в масових школах, що через плавний рух мелодії та витонченість ритму сприяв усвідомленню релігійних постулатів та формуванню релігійної свідомості. Відзначимо синтез релігійного та народного компонентів художньої свідомості суспільства, оскільки на основі народнопісенної творчості, поширеної у середовищі селян, сімейних цінностей формувалася народна мудрість, здійснювалося естетичне виховання, що визначає змістову наповненість диригентсько-хорової школи.

Світський характер культури, антропоцентризм характеризують епоху Ренесансу. Саме в цей час в Україні пробуджується національна свідомість народу, посилюється інтерес до духовного життя, утверджується відчуття пам'яті поколінь на основі передачі духовних цінностей народу – «мови, пісні, звичаїв, віри – усього того, що уможливило національне існування» [5, с. 23]. В єдиному мистецько-освітньому просторі Європи формуються національні композиторські школи, ускладнюється жанрова система, передусім, хорової музики церкви (меси, мотети), через взаємопроникнення фольклорного, релігійного і світського начал трансформується світоглядна орієнтація суспільства. Саме на етапі такого духовного підйому поширюються теорія і практика багатоголосного співу (дво-, три-, чотириголосні твори), удосконалюється ладова площина музики (зміна релятивної системи на абсолютну). Функціонують освітні осередки формування національної ідеї, у тому числі, з вираженим диригентсько-хоровим змістом (Кисілінівська школа, Замойська та Острозька академії), в яких напрацьовується база для диригентсько-хорової школи модель передачі структурованих знань від вчителя до учня.

Яскравим джерелом становлення диригентсько-хорової школи є братський рух з чільним місцем музичної освіти і грамотності, системою гуманістичної творчої та професійної підтримки талановитих школярів. «У репертуарі церковних хорів були складні твори, співаки з листа виконували хорові концерти, написані відомими композиторами» [5, с. 28]. Отже, партесний спів, як система композиції, диригентсько-хорового навчання та виховання, став кульмінаційним виразником епохи, революційною подією в еволюції системи музич-

ного мислення, опанування нової образної сфери (урочистість, монументальність); середовищем, в якому формувалась національна диригентсько-хорова школа. В системі шкільної освіти сформувався кваліфікаційний тип хорового диригента – регент.

Наступна епоха Просвітництва, розглянута В. Черкасовим, характеризується радикальним оновленням аксіологічної сфери суспільного життя, пріоритетом загальнолюдських цінностей, типом людини з енциклопедичними знаннями, що пояснює зміст в оновленні системи музичної освіти, зокрема, диригентсько-хорової підготовки. Знаковим явищем стало поширення в хоровому виконавстві цифрової системи та супутніх методик навчання на основі релятивної сольмізації (Л. Толстой, О. Даргомижський, Г. Ломакін, К. Альбрехт; системи для масових шкіл О. Карасьова, Ж.-Ж. Руссо), які можна інтерпретувати як формування у системі диригентсько-хорової школи типу відносин «лідер-вчитель – учні-послідовники», важливих для історичного процесу школотворення. Вихованці Києво-Могилянської академії (діяльність закладу набуває статусу джерела української професійної музики) отримували знання від провідних композиторів, музикантів-виконавців; набували навичок чистоти хорового інтонування, взаємодії гармонічного та мелодичного слуху, співу духовних хорових творів по нотах, володіли інструментами, набували практику концертних виступів. Важливим для формування художньо-ментального досвіду молоді було й виконання обробок українських народних пісень, підготовка музичного супроводу до студентських спектаклів. Аж до початку XIX ст. академія пишалася хором студентів, що складався з дискантів, альтів, тенорів, басів; мав у репертуарі складні твори у партесному стилі. «Хор запрошували на урочистості, присвячені зустрічі осіб царської родини, вшанування новопризначених митрополитів та архієпископів» [5, с. 32]. Зазначимо, що діяльність на музично-педагогічній ниві таких видатних випускників академії як С. Полоцький (1629–1680) ми інтерпретуємо як вияв феномена лідерства у становленні диригентсько-хорової школи цього періоду. Зрозуміло, що участь у хоровому колективі мала високий соціокультурний статус.

Важливою складовою історичного поступу національної музичної культури була орієнтація музичної свідомості на фольклорні традиції нашого народу, яка призвела у XIX ст. до етапу національного стилю на народній основі в еталонному вияві творчості М. Лисенка як результату органічного синтезу національних традицій та здобут-

ків світової культури. Композитор підніс майже всі музичні жанри – оперу, хорovu, камерно-вокальну та інструментальну музику до високопрофесійної майстерності. Цей процес розвитку національного стилю продовжили М. Леонтович, К. Стеценко, Я. Степовий, С. Людкевич, та ін., а надалі – Б.Лятошинський, Л.Ревуцький [6, с. 4], доводячи творчі вияви національної художньої ментальності до рівня естетичного еталону у розвитку диригентсько-хорової теорії і практики. Велику цінність для усвідомлення в нашому дослідженні національного духу диригентсько-хорової школи має представлена О.Михайличенком музично-просвітницька та педагогічна діяльність композиторів Східної та Західної України у другій половині XIX – на початку XX ст. [7].

Серед форм діяльності та буття диригентсько-хорової школи у соціокультурному середовищі першої половини XX ст. назвемо наступні: диригентсько-хорова (регентська) підготовка в духовних та світських навчальних закладах, поширення в регіонах аматорського музикування (створення хорових колективів; музичних, драматичних, хорових товариств), професійна музична діяльність IPMT, філармонійних товариств (згодом - філармоній), налагодження театральної справи (хори в театрі), опанування співом у клубах та будинках народної творчості тощо.

Отже, на основі вищевикладеного, першим каталізаційним етапом становлення української диригентсько-хорової школи визначаємо 1910-ті – 1950-ті рр. Він характеризується спрямованістю на забезпечення стабільності інституційних, творчо-особистісних, виконавсько-педагогічних школотворчих факторів, пошуком єдиного інструменту пізнання, єдиної програми і системи нормативів. У хорових колективах, очолюваних видатними композиторами-диригентами, українська диригентсько-хорова школа набувала різнобарв'я когнітивного, комунікативного, виконавського та педагогічного звучання; уособлення особистого творчого досвіду корифеїв справи, фіксації у пам'яті школи авторських виконавсько-педагогічних норм.

Важливим надбанням сучасної школи вважаємо всезростаючий її методичний та науковий потенціал, високу продуктивність викладачів диригентсько-хорових дисциплін освітніх закладів країни, розробку ними освітніх, навчальних, робочих програм дисциплін та супровідних методичних матеріалів, помітні тенденції до удосконалення змісту диригентсько-хорового циклу та зростання кількості дисертаційних досліджень з диригентсько-хорової

проблематики (О. Батовська, І. Бермес, Д. Болгарський, Є. Бондар, Н. Герасимова-Персидська, Н. Горюхіна, Т. Гусарчук, Н. Костюк, Ю. Ткач, Т. Смирнова, А. Соколова та ін.) та проблематики школотворення (Ж. Дедусенко, Н. Гуральник, Р. Кундис).

Другим, зрілим, етапом становлення української диригентсько-хорової школи визначаємо 1960-ті – 2020-ті рр. та їх диференціацію на фази – до 1991 р., від 1991 р. – до 2020-х рр. Він характеризується спрямованістю змісту мистецької освіти, диригентсько-хорової освіти до самовідтворення науково-мистецької парадигматики; зміцнення системи національного школотворення на основі художньо-ментальної єдності регіональних традицій, зростання впливу діяльності представників національної школи на мистецький процес постпостмодерну, виразна творчо-педагогічна самоідентифікація персоналій регіональних шкіл, спрямованість чинників виконавського та педагогічного процесу до євроінтеграційних тенденцій.

Таким чином, нами обґрунтовано періодизацію української диригентсько-хорової школи в контексті історії музично-освітніх процесів, зокрема, виділено два основні періоди, кожний із яких також поділено на два етапи.

Перший період (X – початок XX ст.) характеризується зародженням української диригентсько-хорової школи, зростанням духовно-формуючого впливу на суспільство хорового мистецтва і освіти, накопиченням основних рис феномена. На початковому етапі цього періоду (X – XVIII ст.) відбувається адаптація візантійської естетики на національний ґрунт диригентсько-хорового мистецтва та педагогіки, актуалізується проблема духовного світу людини і хорової музики як чинника піднесення душі, засобу психологічного впливу мистецтва на свідомість учнів. Кристалізуються педагогічно-просвітницька, композиторська, виконавська змістові лінії професіоналізації диригентсько-хорової школи. На кумулятивному етапі (кінець XVIII ст. – до початку XX ст.) уособлюється статус геніального митця, автора досконалої художньої мови народу, зростає та удосконалюється система музичної та музично-педагогічної підготовки фахівців. Визначні постаті диригентсько-хорової школи є українськими митцями універсального або спеціалізованого типів професіоналізму.

Другий період (1910-ті – 2020-ті рр.) характеризується активізацією творчих, педагогічних здобутків діячів хорової культури і педагогіки, спрямованістю на збереження стабільності інституційних,

творчо-особистісних, виконавсько-педагогічних школотворчих вимірів, пошуком єдиної системи нормативів, соціокультурною дієвістю хорової традиції як фактором національної консолідації, відкритістю до європейського досвіду. На каталізаційному етапі (1910-ті – 1950-ті рр.) цього періоду відбувається прискорення процесів національного культуротворення, централізації системи національної музичної освіти, зростання педагогічного ресурсу диригентсько-хорової школи. На зрілому етапі (1960-ті – 2020-ті рр.) відбуваються процеси дерусифікації, національної самоідентифікації, регіоналізації, європеїзації, що відповідають набуттю Україною державної незалежності у 1991 р. та глобалізованому стану сучасної культури та освіти. Ускладнюється система національного школотворення на основі художньо-ментальної єдності регіональних традицій; зростає симбіоз національного та регіонального, вплив діяльності представників національної школи на мистецький простір постпостмодерну, науково-педагогічний ресурс та художньо-ментальний досвід школи; увиразнюються євроінтеграційні процеси у виконавсько-педагогічній сфері.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Доведено, що буття диригентсько-хорової школи в Україні упродовж тривалого історичного періоду характеризується: ускладненням системи національного школотворення на основі художньо-ментальної єдності регіональних традицій; зростанням симбіозу національного та регіонального; збільшенням впливу діяльності представників національної школи на мистецький процес постпостмодерну, науково-педагогічного ресурсу та художньо-ментального досвіду школи, виразною творчо-педагогічною самоідентифікацією регіональних митців, рефлексією щодо розвитку диригентсько-хорового мистецтва в культурі постпостмодернізму, євроінтегра-

ційними процесами у виконавсько-педагогічній сфері.

Подальші наукові студії передбачають виявлення нових змістовних констант в періодизації української диригентсько-хорової школи.

Список бібліографічних посилань

1. Горбенко С.С. Розвиток ідей гуманістичного виховання учнів засобами музики (XX – поч. XXI ст.): монографія. Київ: Кафедра, 2015. 407 с.
2. Ващенко Г. Виховна роль мистецтва. *Праці з педагогіки та психології*. Київ: 2000. Т.4. С. 196–256.
3. Соломаха С. Естетика краси й добра в мистецтві. *Мистецтво та освіта*, 2009. №3. С. 2–6.
4. Ніколаї Г.Ю. Витоки музично-педагогічної освіти в Україні. *Мистецька освіта в Україні: теорія і практика* / О.П. Рудницька [та ін.]; заг. ред. О.В. Михайличенко. Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2010. С. 159–182.
5. Черкасов В.Ф. Теорія і методика музичної освіти: підручник. Кіровоград, 2014. 527 с.
6. Корній Л. Історія української музики. Київ-Харків-Нью-Йорк: Видавництво М.П. Коць, 1996. Ч. I. 314 с.
7. Михайличенко О.В. Музично-естетичне виховання дітей та молоді в Україні (друга половина XIX – початок XX ст.): монографія. Київ: Видавничий центр КДПУ, 2000. 340 с.

References

1. Horbenko, S.S. (2015). Development of ideas of humanistic education of students by means of music (XX – beginning of XXI centuries): monograph. Kyiv: Kafedra. 407 p. [in Ukr].
2. Vashchenko, H. (2000). Educational role of art. *Works on pedagogy and psychology*, 4: 196–256 [in Ukr].
3. Solomakha, S. (2009). Aesthetics of beauty and goodness in art. *Art and education*, 3: 2–6 [in Ukr].
4. Nikolai, H.Yu. (2010). Origins of musical and pedagogical education in Ukraine. In Rudnytska, O.P. and others, Mykhailychenko, O.V. (general ed.). *Art education in Ukraine: theory and practice*. Sumy: Sumy SPU named after A.S. Makarenko. PP. 159–182 [in Ukr].
5. Cherkasov, V.F. (2014). Theory and methodology of music education: textbook. Kirovohrad. 527 p. [in Ukr].
6. Kornii, L. (1996). History of Ukrainian music. Kyiv-Kharkiv-New York: Publisher M.P. Kotz. Part I. 314 p. [in Ukr].
7. Mykhailychenko, O.V. (2000). Musical and aesthetic education of children and youth in Ukraine (second half of the 19th – beginning of the 20th century): monograph. Kyiv: Publisher center KSPU. 340 p. [in Ukr].

MARTYNIUK Anatolii

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Artistic Disciplines and Teaching Methods, Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

PERIODIZATION OF THE UKRAINIAN CONDUCTING AND CHORAL SCHOOL IN THE CONTEXT OF THE HISTORY OF MUSIC AND EDUCATIONAL PROCESSES

Summary. Introduction. It was determined that the Ukrainian conducting and choral school was historically formed in the context of the development of national musical culture, artistic, in particular musical, education as paradigms of the spirituality of the Ukrainian nation, its worldview and mentality - artistic and pedagogical.

The author's historical periodizations of music-pedagogical education, focused on the interpretation of national history in the aspect of understanding the role of music as a means of learning and education, are analyzed, illustrated by a powerful panorama of historical artistic and educational facts.

The purpose of the article is to justify the periodization of the Ukrainian conducting and choral school in the context of the history of musical and educational processes.

The research methodology is based on systemic, historical and cultural approaches.

Summary. The author's periodization of the formation of the conducting and choral school in the context of the history of musical and educational processes is substantiated, in which two periods are distinguished: the first is the formation of the conducting and choral school in Ukraine (initial stage, 10th - 18th centuries; cumulative

stage, the end of the 18th century - to the beginning 20th century), the second is the development of the modern conducting and choral school in Ukraine (catalysis stage, 1910's - 1950's, mature stage, 1960's - 2020's). It has been proven that the first period (10th - beginning of the 20th century) is characterized by the birth of the Ukrainian conducting and choral school, the growth of the spiritual and formative influence on the society of choral art and education, and the accumulation of the main features of the phenomenon. The analyzed second period (1910's - 2020's) is characterized by the activation of creative and pedagogical achievements of choral culture and pedagogy figures. The catalytic stage (1910's - 1950's) is singled out, during which the processes of national cultural creation and centralization of the system of national musical education are accelerated. The mature stage (1960's - 2020's), characterized by the processes of de-russification, national self-identification, regionalization, and Europeanization, is analyzed.

Conclusion. It has been proven that the existence of the conducting and choral school in Ukraine over a long historical period is characterized by: the complication of the system of national schooling based on the artistic and mental unity of regional traditions; the growth of national and regional symbiosis; increasing influence of the activities of representatives of the national school on the artistic process of post-postmodernism, scientific-pedagogical resource and artistic-mental experience of the school, expressive creative-pedagogical self-identification of regional artists, reflection on the development of conducting and choral art in the culture of post-postmodernism, European integration processes in the performing-pedagogical sphere.

Keywords: conducting and choral school, musical education, historical periodization, national identity, pedagogical paradigm.

Одержано редакцією 12.03.2023
Прийнято до публікації 29.03.2023